

De algoderij van het nationalisme verandert de nationaliteit in de hoogste absolute waarde, waaraan het gansche leven onderworpen is. Het volk stelt zich in de plaats van God".¹⁰⁾

Dat zijn allemaal bekende klanken: Berdjajew geeft hier duidelijk aan waarom ook het „Bijbelsche Christendom" de rassenleer moet verwerpen. „Het determinisme van het ras", schrijft hij elders¹¹⁾, „heeft een absoluut karakter, het verdedigt het fatum van het bloed", waaraan geen ontkomen mogelijk is. Want als „de mensch een Jood of Neger is, kan geen overgang tot het Christendom hem helpen. Christendom, doop, geloof en genade — alles is voor de versmiede rassen vergeefs en zonder werking. Zelfs de bekeering tot het nationaal-socialisme kan hierin geen verandering brengen. De rassenleer vertegenwoordigt het absolute determinisme en fatalisme van het bloed. Maar dat fatalisme is een uitdrukking van het heidendom, van het heidense naturalisme, van de heidense aanbidding van de natuur".

We herinneren ons wellicht, hoe Pf. Homann in zijn mooie boek „Der Mythos und das Evangelium", deze zijde van het nationaal-socialisme heeft besproken. Hij schreef dat de meest smartelijke gedeelten in de „Mythus", die een Christen slechts met een bloedend hart kon lezen, die bladzijden waren, waarin Rosenberg met een hardheid des harten en een wreedheid zonder weerga over alles den staf breekt, wat voor het tribunaal van zijn uitverkiezing door het-ras niet kan bestaan. Reeds de toon, waarmede Rosenberg over het uiteren van het vreemde ras en het vijandige bloed spreekt, is door en door ijskoud. Ieder lid van het anti-ras is in zijn oogen door de natuurlijke binding gepredestineerd tot een „eeuwig verdoomenis". Zelfs Mattheüs en Paulus, Tertullianus en Augustinus staan op den „Index Germanicus".¹²⁾ „Rosenberg heeft niet 't geringste bezwaar om op grond van zijn ras-praedisinalleer het meest stralende in het beeld van den apostel Paulus met de donkerste kleuren zwart te maken."¹³⁾ Dat zijn de consequenties van een leer, die goed gelijk stelt met ras-echt, en kwaad met wat niet uit het ras voortkomt.

Het lezen van een boek als dat van Pfarrer Homann, waarin zoo schoon gezegd wordt dat alleen door de genade Gods en de rechtvaardiging uit het geloof in Jezus Christus een volk gered kan worden, leert ons weer zeer goed het verschil zien tusschen een bestrijding, die haar kracht put uit de bronnen van het Woord van God, en die van een wijsgeer als Berdjajew, wiens afkeer van de „zonde- en genade theologie" voor dien van Rosenberg niet onder doet. Het kost weinig moeite om vrijwel gelijklopende veroordeelingen daarvan uit de monden der beide „antipoden" op te vangen.

We herhalen: in de beschrijving die Berdjajew geeft van het karakter van het radicale nationalisme is wel het een en ander dat ons boeit. In zijn kritiek betreft hij ook de tegenpool: het internationalisme, dat „een verarming van het Zijn beteekent, en een op-den-voorgond-stellen van een abstracte eenheid der menscheit". Het gedeelte dat handelt over den invloed die verschillende denkers hebben gehad op de ontwikkeling van het Deutsche nationalisme, is zeer lezenswaard. Berdjajew zegt wel dat deze richting een „emotionele verschijning is, waartegen alle redelijke elementen onmachtig zijn", maar hij geeft toch nog een wetenschappelijke uiteenzetting over het ras-begrip, waarin de onhoudbaarheid van de hypothese van het „Arische ras" wordt aangeleend.

Belangrijk is zijn beschouwing over de volksbewegingen, „die altijd zoeken naar een symbool dat samenbindt en samenhoudt, die met dat symbool „steeds een overeenkomstige „Orthodoxie" verbinden, en nu allen die daarvan durven af te wijken van ketterij aanklagen en excommuniceren". Terecht zegt Berdjajew verder dat met het moderne radicale nationalisme onafscheidelijk de idee van den totalen staat is verbonden. „Het is niet slechts een heidense vergodding van de nationaliteit, maar tegelijk ook een vergodding van den staat".

Over de spanning die het leven van en in zulk een absoluten staat ondermijnt, lezen we mooie opmerkingen. In zijn ontleding van het karakter van de fascistisch geregeerde landen (Rusland inbegrepen) geeft Berdjajew dikwijls blijk van een diep inzicht.¹⁴⁾

De wereldbeschouwing, waaruit ook deze kritiek voortkomt, verloochent zich echter bij hem nooit. Reeds zijn algemeene beschouwingen over het nationalisme ontmoeten bij ons bedenkingen. Volgens Berdjajew is alle verscheidenheid in de wereld, ook die van staten en rijken, een directe uiting van het booze. Zij moet dus als toestand verdwijnen. „Niet de staten, maar de kulturen moeten hun nationaal karakter bewaren; alleen de overwinning van de soevereiniteit der nationale staten en de ontwikkeling van de menscheit tot een wereldbond van volkeren en naties, kan de aarde van de tyrannie van het „Rijk des Keizers" bevrijden.

Die tegenstelling tusschen het Rijk Gods en het Rijk des Keizers, waarover we in den laatsten tijd zoo dikwijls lezen, is bij Berdjajew absoluut. Het is bij hem de tegenstelling van „Geest en Natuur, van vrijheid en noodwendigheid, van persoonlijkheid en samenleving"¹⁵⁾, dus van „God en duivel", van Zijn en Niet-Zijn. De ware overwinning van dit dualisme is, volgens hem, weer de vernietiging van dit kwaad (door zijn ontmaskering, door het inzicht in zijn demonisch karakter), en den daarop als vanzelf volgende overgang tot een „nieuwe aarde" en een „nieuwen hemel", d.w.z. tot den verheerlijkten kosmos: verheerlijkt in onze geestelijke ervaring.

Welk een verstrekkende beteekenis hebben deze opvattingen voor het leven der volkeren. Als we Berdjajew hooren spreken over een „overwinning" van de nationale soevereiniteit en over de „ontwikkeling" der menscheit tot een „wereldbond", dan is onze eerste gedachte, dat zulke algemeene uitdrukkingen niet de geringste beteekenis hebben. Wat moeten we hier onder „overwinning" enz. verstaan? Berdjajew toont wel tegen „abstracte oordeelen", maar bedient zich zelf geregeld daarvan. Hij wil van het „internationalisme" niets weten. Zijn eigen beschouwingen over de Al-eenheidsidee, over het „Christelijk universalisme" naderen echter weer bedenkelijk tot het door hem zoo fel bestreden humanistisch ideaal.

Die begrippen „overwinning" en „ontwikkeling" leeren we eerst goed verstaan, nadat we gezien hebben hoe Berdjajew het „Rijk Gods" en het „Rijk des Keizers" tegenover elkaar stelt.

De Russische mysticus veroordeelt de heidense leer en betreurt haar nieuwste ontplooiing. Hij ziet scherp het onderscheid met „het" Christendom, maar staat tenslotte volkomen machteloos tegenover 't opdringend heidendom en tegenover alle „demonische krachten". „De wereld", zegt hij, „zal niet eerder den idealen levensvorm bereiken", voordat het grootste deel der menscheit vernietigd is.¹⁶⁾ Dat is niet een uiting van een pessimistisch gevoel, maar de uitdrukking van een wereldbeschouwing, die het gericht over de historie leert en van een werken Gods in de geschiedenis niet wil weten.¹⁷⁾

Terwijl Dr Balthazar jubelt over de heerlijkheid der beloften Gods en vast daar op vertrouwend de toekomst tegemoet gaat, kan Berdjajew geen anderen troost vinden dan de mededeeling, dat aan de algemeene verbroedering de vorming van een geestelijken kosmos vooraf moet gaan. Dat is alles! We hopen binnenkort gelegenheid te hebben om de kritiek van Berdjajew op het communisme te bespreken.¹⁸⁾ We willen dan tevens op enkele kwesties, die nu slechts even aangeroerd konden worden, wat dieper ingaan.

A. B. t. B.

14) Idem, pg. 83.

15) Zie zijn „Wahrheit und Lüge des Kommunismus".

(Dit werkje is, evenals een ander van B.: „Das neue Mittelalter", pas in het Hollandsch vertaald.)

UIT DE SCHRIFT

Grootere werken.

Voorwaar, voorwaar zeg Ik ulieden, die in Mij geloof, de werken, die Ik doe, zal hij ook doen, en zal grootere (d) doen dan deze; want Ik ga heen tot Mijn Vader.

Joh. 14:12.

Hoe zal de toekomst van de Kerk des Heeren zijn?

Eenerzijds worden van buiten af, van de zijde van de wereld, de aanvallen op de Kerk al feller, anderzijds dringt zich in de Kerk steeds meer in een geest van synthese, worden in haar midden aanvaard allerlei wereldsche elementen — wereldsch, al dienen ze zich aan in een religieus gewaad —.

Wat zal er zoo van de Kerk worden?

Als vanzelf dringt zich deze vraag in onzen tijd met kracht naar voren. Maar... zou het wel juist zijn, daarop zijn aandacht te richten? Want bij dat vragen wordt zoo licht vergeeten: de poorten der hel zullen haar niet overweldigen. En voorts, 't is veel meer Schriftuurlijk bezig te zijn met de roeping en de heerlijkheid der Kerk, dan met haar toekomstig lot.

Die roeping is overweldigend, omdat haar heerlijkheid zoo groot is.

De Kerk mag — en daarom moet ze 't ook en zal ze 't ook — groter werken doen dan Jezus Christus deed bij Zijn omwandeling op aarde.

Christus sprak als machthebbende; het woord der Kerk zal met nog groter macht uitgaan! Christus kwam om de werken van Satan te verbreken; die in Hem gelooven, zullen nog grondiger, nog intensiever dan Hij eenmaal, Satans macht breken! Christus, om niet meer te noemen deed Zijn werk tot lof en prijs van den hemel-schen Vader; uit het werk der Zijnen zal nog

1) Statenvertaling: meerdere; juist: grootere.

grootere heerlijkheid, nog hooggestemder lof te God oprispen!

Want zij, die meenen, dat hier alleen bedoeld wordt, dat terwijl Christus Zijn arbeid vrijwel uitsluitend in Palestina verrichtte, de werken der Zijnen daarin groter zullen zijn, dat ze over een grooter gebied, door de geheele wereld gedaan worden, dat dus het grootere slechts ziet op de meerdere uitbreiding van het werk, verstaan de woord van Christus verkeerd. Het hier gebruikte woord heeft intensieve, geen extensieve beteekenis.

Ook de meening, dat hier uitsluitend tot de apostelen gesproken wordt — men denke aan hun wonderen en doodenopwekkingen, aan hun prediking, zoo machtig, zoozeer betooning van Geestesvolheid, dat in korten tijd er vijfduizend tot geloof kwamen — ook deze meening is niet te aanvaarden. Er staat zoo algemeen mogelijk wie in Mij geloof!

Bovendien, waarom doen de geloovigen grotere werken? Omdat Christus Zelf heengaat tot den Vader, en de Zijnen nu Zijn werk moeten voortzetten. De werken, die de Heiland doet, zijn niet Zijn eigen werk, maar het werk van Zijn Zender. Zoo zijn de werken der geloovigen niet hun eigen werk, maar het werk van Christus, van Hem, Die door hen Zijn werk, dat principiële reeds tot afsluiting gekomen is, voltooit. Maar dan kan de niet alleen van de apostelen gezegd worden, want dan was er aan het werk van Christus reeds een einde gekomen.

Neen, 't werk der geloovigen van vandaag, van ieder geloovige, is groter, intensiever, meer indringend en invloedrijk, dan Christus' werk op aarde. Want, nogmaals, Hij is heengegaan tot den Vader, dat is: Hij is verheerlijkt. Hem is gegeven alle macht in hemel en op aarde. Dus is Zijn eigen werk veel geweldig, veel machtiger geworden, wordt er veel meer door bereikt. Hij behoef nu de genade niet meer te verwerven, doch Hij, de Heere der heerlijkheid, loopt nu over van genade. En dat werk verricht Hij door de Zijnen, dus dat overweldigende geldt nu ook van de daden van hen, die in Hem gelooven.

Als de Kerk nu het Woord verkondigt, gaat er meer kracht van uit, dan eens van het machthebbend Woord van Christus! Als de geloovige in zijn eigen leven de werken van Satan verbreekt, geschiedt dit grondiger, de hoelen worden meer geslaakt, dan Christus dit vóór Zijn verheerlijking deed bij Zijn discipelen! De invloed, die van de geloovigen uitgaat in de wereld, is sterker dan eens de invloed van Christus was!

Dat is om te beven. Maar ook om te roemen. Te roemen in Christus, Die zoo waarachtig, zoo volkomen Zich geeft aan wie in Hem geloof, Die zoo doorwerkt.

Zijn we 't ons bewust? Dan komt 't geloof tot zijn volle spankracht. En dan gaan we — wat er tegen de Kerk of in haar ook geschiedt — moedig verder, getroost verder. Want ook door ons, dat door HEM zullen de poorten der hel haar niet overweldigen.

's Gr.

D. V.

KERKELUK LEVEN

De theologie der tautologie.

Dr K. H. Miskotte schreef in zijn niet altijd commentariseerende noten op Barths bespreking van de twaalf artikelen, dat in Barths theologie de gereformeerde leer der rechtvaardigmaking van-den-zondaar feitelijk op de spits gedreven werd.

Wij stellen daar tegenover, dat door Barth een rechtvaardigmakings-begrip geponeerd en ook uitgewerkt wordt, dat met de gereformeerde belijdenis in geen deele te verbinden valt. Dit in de eerste plaats.

En in de tweede plaats, dat heel zijn theologie zich — ziet men goed — bepaalt en bepaalt moet tot het in andere woorden en onder andere gezichtspunten steeds weer herhalen van deze zijn ongereformeerde stelling omtrent de rechtvaardiging-van-den-zondaar.

Het tweede komt hierop neer: Barths theologie is een reusachtige tautologie.

En het tweede, verbonden met het eerste, doet ons besluiten: het is een ongereformeerde tautologie.

Wat is een tautologie?

Het is: in andere woorden telkens weer hetzelfde zeggen (hetzelfde = to auto; vandaar tautologie).

Dat de twaalf artikelen bij Barth eigenlijk zelf als een tautologie worden gezien en ook behandel, blijkt onophoudelijk. Men lette maar eens — bij wijze van voorbeeld — op den zin „God is vleesch geworden"; het is immers onze Decemberbelijdenis; December is de maand van Advent en van Kerstfeest. Volgens Barth zeg ik hetzelfde, wanneer ik beweer: God openbaart zich aan men-

schen, en, Zijn betoo (wel te on Zelf (God spreekt): neemt ont lijke verk zijn „vlees Wordt ko geworden, hetzelfde uitspraak: aanzien v Zich aan een analy niet heeler een analy eerder ge element die woord als ik zeg geslacht, den kinde Zou ik n scheert theisel lingen heb heb dus i nog niet b ling Karel Het zal zijn, wat Wordt w thetisch is openbaren hetzelfde Nu is he meening l gereformee deel, dat inzel, den preken (2 teksten zij deelen. Ge openbaard paradijs nog aan d kan. En o zonder da Words is. zoo „vlees rig-beelds mensch Je bloed, Zij lijke ziel, wel geen vleesch-w of David, Er is gee ders woor wording i geworden zijner moe deze den le antwo „vleesch". Paulus, Je vleesch. E sproken o werd vlees tus. En n of geschre Kerstfeest den zich-o deel. Als op een ch theodox" e meer toe.

Zoals i aansche H lijke worde de linie zi den opme Gods we als dat in schil, dat subjectief zijde er in dit punt filosofisch Als ieman gelukkig r wezenlijk heeft), en dan ter v van Chris als de „w dan beder verwoede KENEN bijv. de g onlangs re ZAAK, da God sprek (die de ver making p KENEN is dus he

10) Zie voor dit alles: „Das Schicksal u.s.w.", pg. 65 e.v.

11) „Die Gefährdung u.s.w.", pg. 34.

12) Pfarrer Homann: „Der Mythos und das Evangelium", b.v. pg. 313 en pg. 137.

13) „Das Schicksal u.s.w.", pg. 82.

Reist op eendaagsche retours!

Het Damrak lag eenzaam in de grijze naargeestigheid van een crisis-winteravond. Grauwe stad van grauwe levens! Maar door den nevel vlamden de letters boven het Centraal-Station: „Reist op eendaagsche Retours”. Korte reizen voor kleine beurzen. En: „Met de koffie thuis!” zooals de volksmond zoo teekenachtig zegt. Minimum-ongemak voor minimum-kosten bij minimum-inspanning.

De letters bleven voor mijn geest navlammen, toen ik reeds lang verder was gegaan. Dit opschrift loonde mij een levens-beeld, een tijd-beeld. Onze tijd mist het kenmerk van volharding. Bij snelverkeer langs den weg, is er een buurtverkeer van den geest. Denkt aan de S.D.A.P., die de grootste revoluties maakt in haar eigen resoluties! Internationaal-nationaal; geen wethouders — wel wethouders; ontwapening — nationale verdediging, d.w.z. steeds heen en terug, buurtverkeer. Denkt aan de algemeene stemming van ons volk: tegen de revolutie — na een kwartaal weer rood; Colijn is de man — Colijn d'r an! Hoort u niet het lokaaltje gemoedelijk beilen? Jan Salie neemt z'n pruimpje en: Met de koffie thuis!

Was ons christenvolk daar nu maar vrij van, maar helaas, ook wij reizen maar al te veel op eendaagsche retours. De Schrift beschrijft schier nergens het christelijk leven zonder te wijzen op de lijdzaamheid, dat is de volharding. De mannen Gods hebben volhard tot zij de volle belofte Gods hebben verkregen. Dat vroeg de volle spanning van hun geloof. In die volharding waren zij eenzijdig de ellendigsten van alle menschen. Zij waren niet: Met de koffie thuis. Zij zijn als het God belofte, met de belofte in hun graf gegaan, met de belofte in de ziel hebben zij den wredesten dood getrotseerd, de aangeboden verlossing niet aannemend. Het geloof kent geen oplossing dan DE oplossing in het Verbond. Ach, wat is er van dezen kloeken geloofsmoed overgebleven? Locaaltjes vol belijders, die een godsdienstig of politiek nieuwtje gaan meemaken. Die reises zijn zoo kort, weet u! Heiligmaking in een hand-omdraai! Genezing van lichaams- en zielsgebreken, zooveel per half uur. Een christelijke staat en een christelijke maatschappij in één parlementaire periode. En... met de koffie thuis!

Of, waar men het beginsel vasthoudt, welk een slappe practijk. Welk een terugkrabbelen, waar een moedig voorwaarts gaan was geboden. Welk een ontzenuwend talmen en treuzelen, waar de inzet van de volle persoonlijkheid werd gevorderd. Collecten met buurtverkeer. Een oogenblik schijnt het vuur te gaan branden. De liefde schijnt ontwaakt. Giften stroomden toe. Verheug u niet te spoedig, want plotseling zakt alles weer in. De menschen reisden op eendaagsche retours, dat was het!

Vergaderingen met buurtverkeer. O, wat een verdrietig en ergerlijk hoofdstuk. De spreker bepleitte met goeden hartstocht zijn zaak. De stemming was er wel. De collecte viel niet tegen. De belofte scheen rijk. Enkeligen praatten er nog een dag, zelfs een paar dagen over na. Toen doofden allen weer uit. Tot te zijner tijd — zie reglement artikel zooveel — de zaak weer reglementair opgepookt zal worden.

Van alle ijdelheden dezer aarde zijn er weinige, die ijdelier zijn dan zulke vergaderingen! O, dat spelen, dat regeering-spelen, kerk-spelen, het berooft ons zoo van onze innerlijke kracht. Dat opheffen van eeuwige waarheden, krachten des hemels, als wij niet branden willen. Voorzitters, begint uwe vergaderingen maar zoo: Is iemand van plan iets te doen? Niemand? Dan sluit ik de vergadering...

Als het zoo zou doorgaan, wordt heel onze christelijke actie een liquidatie met buurtverkeer. Afbreken, weer een stukje opbouwen, weer afbreken en zoo voort.

Alle oorzaken kunnen hier niet genoemd worden. Eén moet genoemd. Het geloof is geen zelfstandig iets. Het wordt bepaald door zijn inhoud. Als wij niet het volle object des geloofs aandurven verschrompelt het geloof zelve.

Abraham verwachtte de stad met fundamenten, hij heeft haar van verre gezien, geloofd en omhelsd. Als wij de ziel met fundamenten verwachten of zelfs alleen de kerk met fundamenten, en alzo God tekort willen doen, zal ons geloof inzinken en afsterven. Want de genade is niet de genade van heen en weer, maar van de progressie.

Lant de locaalmenschen maar hun baantje afsporen om met de koffie thuis te zijn.

Maar hooren wij het vertreksein:

Instappen! Géén buurtverkeer!

N. B.

ggestemder lof te

hier alleen bedoeld n arbeid vrijwel nte, de werken derijn, dat ze over eele wereld gedaa slechts ziet op de werk, verstaan d. Het hier gebruikte densieve beteekenit uitsluitend tot e — men denke aan ekingen, aan huer betooning vanijd er vijfduizenzee meening is nje algemeen mogelijk

geloovigen groote fheengaat tot det werk moeten voortland doet, zijn n van Zijn Zenderigen niet hun eigeistus, van Hem, Daipieel reeds tot alMaar dan kan dtezegd worden, wantChristus reeds een

van vandaag, vaa tensiever, meer inChristus' werk opheengaan tot denkt. Hem is gegevenaarde. Dus is Zijveel machtiger gooor bereikt. Hij bete verwerpen, dochloopt nu over vanHij door de Zijnen, u ook van de daden

verkondigt, gaat er van het machthebde geloovige in zijatan verbreekt, geien worden meerZijn verheerlijkingvloed, die van de, is sterker dan een

ook om te roemenoo waarachtig, zoHem gelooft, Da

komt 't geloof tegaan we — wat er geschiedt — moedigok door ons, datinder hel haar niet

D. V.

LEVEN

in zijn niet altijdBarths besprekingn Barths theologieechtvaardigmakingde spits gedreves

lat door Barth eenoneerd en ook wreformeerde belijden valt. Dit in de

heel zijn theologieit en bepalen modonder andere gden van deze zijreent de rechtvaaf

r: Barths theologie

et het eerste, doereformeerde taut

telkens weer hebto; vandaar taut

Barth eigenlijk zellen en ook behaant lette maar eenop den zin „God isrs onze Decemberand van Advent edeg ik het zelfde, aart zich aan men

schen, en, als ik zeg: het Woord werd vleesch. Zijn betoog komt dan hierop neer: Gods Woord (wel te onderscheiden van de Schrift), dat is God Zelf (Gods Woord is de persoon van God, die spreekt); dat Woord komt nu onder menschen, neemt onder hen „gestalten” aan (Schrift, kerkelijke verkondiging, Jezus Christus), die „gestalten” zijn „vleesch” (kreatuurlijk, aardsch); dus: Gods Woord komt in het vleesch; het Woord is vleesch geworden. Ik heb dus onder andere woorden hetzelfde gezegd. Vandaar ook, dat Barth de uitspraak: „God is in het vleesch gekomen” ten aanzien van den anderen volzin: „God openbaart Zich aan menschen” niet een synthetisch, doch een analytisch oordeel noemt. Populair (en dus niet heelmaal juist) kan ik dit zoo verduidelijken: een analytisch oordeel zegt hetzelfde als wat reeds eerder gesteld was en voegt er geen nieuw element aan toe. „De jongeling Karel”, — die woorden krijgen een analytisch oordeel als ik zeg: er is een persoon van het mannelijk geslacht, die den naam Karel draagt, en tusschen den kinderleeftijd en dien der volwassenen instaat. Zou ik nu verder gaan en erbij zeggen: Karel scheert zich al, dan zou dat een synthetisch oordeel zijn; immers, niet alle jongelingen behoeven zich te scheren, of doen het. Ik heb dus een nieuw element ingedragen, dat nog niet besloten lag in de aanduiding: „de jongeling Karel”.

Het zal nu den eenvoudigsten lezer duidelijk zijn, wat Barth bedoelt. Indien de zin: „Gods Woord werd vleesch” analytisch en niet synthetisch is tegenover het spreken van „den zich openbarenden God”, dan heb ik dus twee keeren hetzelfde gezegd. De tautologie.

Nu is het — om maar dadelijk op dit punt eigen meening hier tegenover te stellen — voor een gereformeerde heusch geen analytisch oordeel, dat ten overstaan der openbaring Gods de inzel, den inhoud beteekent van de Decemberpreek (Advent en Kerstfeest). Want die adventsteksten zijn in dit verband synthetische oordeelen. God heeft Zich — in de historie — openbaard ook zonder vleeschwording. In het paradijs (Assen!) openbaart Hij Zich, zonder dat nog aan de vleeschwording gedacht worden kan. En ook na den zondeval openbaart Hij Zich zonder dat de openbaring vleeschwording des Woords is. Men moet met dat begrip „vleesch” niet zoo „vleeschelijk” omspringen; niet zoo willekeurig-beeldsprakig. Want het „vleesch” van den mensch Jezus Christus, dat is Zijn lichaam, Zijn bloed, Zijn spieren en beenderen, Zijn mensche-lijke ziel, en wat daar verder volgt. Daar is evenwel geen spierte „vleesch”, en geen schijn van vleesch-wording in, als Mozes spreekt of schrijft, of David, Jesaja, Habakkuk, Paulus, Johannes. Er is geen kind-wording der moeder, als zij moeders woord spreekt onder kinderen. Die kind-wording is uitgesloten. Kan een mensch, oud-geworden zijnde, andermaal ingaan in den schoot zijner moeder? vraagt Nicodemus aan Jezus; en deze denkt er niet aan, op die vraag bevestigend te antwoorden. Wel bedient God Zich van het „vleesch” van Mozes, David, Jesaja, Habakkuk, Paulus, Johannes. Maar Hij wordt in hen geen vleesch. En heelmaal niet in hun woord, gesproken of geschreven, dat doet er niet toe. God werd vleesch alleen in den mensch Jezus Christus. En niet eens in Zijn woorden, gesproken of geschreven, dat doet er al weer niet toe. Wie Kerstfeest belijdt, die spreekt ten aanzien van den zich-openbarenden God een synthetisch oordeel. Als 't anders was, zou ik op Kerstfeest niet op een christelijken preekstoel willen staan, „orthodox” of „modern” — dat doet er dan ook niet meer toe.

Zooals nu op dit punt het karakter der Barthiaansche theologie als tautologie gemakkelijk duidelijk worden kan, zoo kan men verder over heel de linie zich de gevallen van zulke tautologie aan den opmerkzamen lezer zich zien opdringen.

Gods werk in den Geest is eigenlijk hetzelfde als dat in den Zoon; er is alleen maar dit verschil, dat den éenen keer Gods werk naar de subjectieve, den anderen keer naar de objectieve zijde er in aangeduid wordt (Gogarten verweet op dit punt Barth terecht, dat hij hier opereert met filosofische techniek, die hij vroeger veroordeelde). Als iemand zich hier verwondert (een schijnbaar-gelukkig mensch, die zich nog verwonderen kan, wezenlijk gelukkig is eigenlijk, wie de zaak dóór heeft), en als zoo iemand zich afvraagt, hoe het dan ter wereld mogelijk is, dat b.v. de „feiten” van Christus' geschiedenis feitelijk hetzelfde zijn als de „werken” van Gods Geest in den mensch, dan bedenke hij, dat de feiten, waaraan hij, de verwonderde gereformeerde, „hangt”, slechts TEEKENEN zijn van een beteekende zaak (zoo is b.v. de geboorte uit de maagd, we zeiden het onlangs reeds) slechts TEEKENEN van de beteekende ZAAK, dat (zie boven) het Woord vleesch werd, God spreekt tot menschen. En de goede werken (die de verbaasde gereformeerde werken-der-heiligmaking plaecht te noemen) die zijn slechts TEEKENEN van Gods tegenwoordigheid in ons. Zoo is dus het werk van den Geest hetzelfde als dat

van den Zoon; het is dan, behalve met onze advents- en kerstpreeken in de maand December, ook voor gereformeerd besef straks in den zomertijd gedaan met onze Pinksterprediking; want dat de Geest (in de historie) het alles „uit Christus neemt”, dat heeft nu — als Barth gelijk heeft — met de historie niets te maken. We moeten de pinksterteekenen vooral niet met de pinksterzaak verwarren: God spreekt. Tautologie. En heiligmaking is eigenlijk hetzelfde als rechtvaardigmaking; tautologie (Kohlbrugge). En een orde des heils is er niet (Miskotte).

En zoo voort, en zoo voort.

De „theologie” der tautologie.

Want dat er mysteriën zijn die in de geschiedenis eerst verborgen waren, doch daarna in de historie met historisch effect ont-sluiert zijn, dat mag wel Paulus zeggen, maar Paulus is dan ook heel wat anders dan Karl Barth.

Daarom mogen onze gereformeerde belijders tegen deze „theologie” over heel de linie zich wederom in adventsdagen wapenen. En over heel de linie „neen” er tegen zeggen. Een neen-van-tautologie; ik weet wel, dat „De Reformatie” in andere woorden vaak hetzelfde zegt, ik weet wel dat ik vervelend ben (Multatuli). Want de tautologie van mijn „neen” is tenminste een correspondeeren met de tautologie van Barths ja-en-neen. En ik ben dankbaar voor het feit, dat onze uitgever wekelijks nieuwe abonné's boeken kan. Als Barth over heel de linie het analytische oordeel althans voor de „beteekende zaak” uitsprekt, en door de christelijke kerk uitgesproken acht in de twaalf artikelen, dan willen wij over heel de linie aantoonen, dat het gaat om het synthetisch oordeel. „Zij gaan van kracht tot kracht steeds voort”. God zegt ja tot de historie. Verborgenheden, eerst bedekt, kwamen later tot het licht. Na Genesis 1:1 is elk nieuw woord een synthetisch oordeel, na het eerste geloofsartikel het volgende evenzoo.

En wat die „teekenen” betreft: de kribbe is geen teeken, maar een van de ontelbare beteekende ZAKEN, waarmee God Zijn volk heeft bezocht, aangezien, leeren zien. „Teekenen” zijn trouwens op hun beurt zelf weer „zaken”; ze zijn bedoeld door God, gegeven, ingedacht, besloten door Zijn raad, en uitvoering — ook zelf voor hun deel — van Zijn besluit. „Gott ist Gegenwärtig”, zoowel in teeken als in beteekende zaak; ook hier kan men — Godlof — het onvruchtbare werk van het trekken van scheidslijnen tot afgrenzing van „terreinen” wel staken.

Laat nu de maand December maar komen; het is prachtig, gereformeerd dominee te zijn en advents- en kerstpreeken te houden. Alleen maar: speelt dan niet met Barthiaansch dynamiet; — het kind in de kribbe is er al lang uit, en is vandaag in den hemel, uw Koning, uw Heer, uw God, uw hoogste Profeet. Hij luistert scherp, of gij Zijn geboorte uit de maagd teeken dan wel (ook) beteekende zaak noemt, en of gij nog wat te doen overlaat voor Zijn Geest, dat syn-thesis is bij wat Hij voor u deed en doet.

K. S.

Correspondentie met Dr O. Noordmans.

Eenigen tijd geleden heeft voor de studenten aan de Vrije Universiteit Dr O. Noordmans gesproken. Het verslag van deze rede interesseerde mij, toen ik van vrienden hoorde, dat het in „De Nederlander” opgenomen was. Later trof ik hetzelfde verslag ook aan in anti-revolutionaire dagbladen. O.m. stond in het verslag, dat Dr Kuiper nog een uitweg had overgelaten naar Gunning en Kohlbrugge, maar dat Schilder dien pas heelmaal afgesneden had. Althans het kwam daar op neer.

Omdat de zaak zelf theologisch belang heeft — en heusch niet alleen theologisch — en Dr Noordmans iemand is, met wien men m.i. in verrouwen een gesprek kan beginnen, schreef ik onlangs Dr Noordmans, dat ik hem voorstelde, mij een door hem zelf te verschaffen résumé van zijn ter zake gegeven beschouwingen te willen geven, waarna ik dan mijnerzijds mijn opmerkingen daar-tegenover kon plaatsen, terwijl dan Dr Noordmans daarna weer het woord kon krijgen, om zijn meening te geven. Daarop kreeg ik van Dr Noordmans een antwoord, waaruit ik met vreugde vernam, dat hij tot een gesprek in „De Reformatie” in beginsel bereid is. Dr Noordmans zond mij reeds het résumé toe, dat hij aan de studenten tevoren had verstrekt. Het luidt als volgt:

Spreker wil uitgaan van de algemeene, kerkelijke en theologische verlegenheid, die in onzen tijd merkbaar is. De spanningen, waarover wij spreken, gaan uit van de praktische moeilijkheden, waarin de kerk zich bevindt. Deze dwingen de Kerk zich op haar eigen wegen te bezinnen. De locus de ecclesia is de zwakste plaats in de dogmatiek, vooral in die der reformatoren en 'tallermeest in die der gereformeerden.

Dat is geen wonder. De Kerk moet het Evangelie prediken en tevens het leven ordenen. De spanning, die daardoor ontstaat, is niet weg te nemen. Zij plant zich voort door de heele theologie.

De moeilijkheden, die de ordening der wereld meebrengt, zetten ons in de positie der eerste christenen terug. Wij vragen weer opnieuw, wat de wereld buiten de Kerk waard is. Wij verdiepen ons, als (Zie vervolg op pagina 76.)

Augustinus, in de vraag naar het wezen van den staat. We vinden niet dadelijk een antwoord, waarmee wij de toekomst durven tegemoet gaan. Wij wantrouwen de situatie en vragen ons af, of wij den Bijbel wel goed gelezen hebben. We worden gedwongen opnieuw met de prediking te rade te gaan en ons op de Kerk terug te trekken. De ascese dient zich weer aan en aan de algemeene genade gaan wij weer meer de negatieve dan de positieve zijde zien.

Daardoor komt de verhouding van natuurlijke theologie en openbaring opnieuw aan de orde. De natuurlijke theologie kan den bovenbouw, dien de Kerk daarop liet rusten, niet dragen. De nood, die daaruit ontstaat, roept een meer exclusieve theologie der openbaring in het leven. In verband daarmee komt het normatief gezag der prediking naar voren. De incarnatie blijft centraal, maar de nadruk valt minder op haar sacramentele of culturele doorwerking, als wel op haar pneumatische inwerking door het Woord. Ook de subjectieve tegenpool der incarnatie, de wedergeboorte, mag voor ons de onrust der prediking niet still leggen. De rust des geloofs moet uit het Woord tot ons komen. Zij moet pneumatisch zijn van de uitlegging tot de volharding der heiligen toe.

Dat zal invloed hebben op onze Schriftbeschouwing. De beloften Gods zijn ons niet zakelijk, maar in 't Woord gegeven. Loco rei in verbo acquiescimus. Het Woord brengt zijn eigen logica mee.

Onze theologische bezinning moet dus plaats hebben in de sfeer des Woords, der prediking, der Kerk. Ze is van anderen aard dan de wetenschappelijke bezinning in de School. Haar actualiteit is veel grooter en ze staat veel kritischer op ons bestaan, ook ons kerkelijk en christelijk bestaan, gericht. Wij kunnen de zonde niet uitschakelen uit ons kerkelijk denken. Het geloof aan het Woord impliceert de zondigheid van ons denken.

Daarom kunnen ook christelijke beginselen de plaats van het gepredikte Woord niet ten deele vervangen. De zondigheid onzer logische consequentie is daarin niet voldoende verdisconteerd.

Wij worden op het kerkelijke dogma, als regel voor de prediking en voor de ordening des levens beide, teruggeworpen. Het dogma is echter niet hanteerbaar voor onze logische actie. Het is functie der kerk en alle kerkelijke wetenschap draagt het karakter van belijdenis. Deze belijdenis is eschatologisch gericht en kan zonder de spanning tusschen de prediking van het Evangelie en de ordening der wereld geen stap vooruit doen. De nood der Kerk is het beginsel der theologie.

Omdat dit verslag niet op het bepaalde punt, dat mij aanleiding gaf, tot het schrijven aan Dr Noordmans de aandacht vestigt, en het bovendien vruchtbaar is, over heel de linie het gesprek te openen, ga ik gaarne in op het voorstel dat Dr Noordmans zijnerzijds mij doet, n.l. dat hij over deze aangelegenheid in „De Reformatie” één of meer artikelen geeft, dat ik daarna daarop inga, en vervolgens weer Dr Noordmans het woord geef. Uiteraard zal ik dan ook daarop weer antwoorden willen.

Het verheugt mij, dat deze kwestie in ons blad aan de orde komt. Ik onthoud mij natuurlijk thans nog van kritiek op wat in het zooveel geciteerde résumé staat, en geef dan, te beginnen in één van de volgende nummers, gaarne het woord aan Dr Noordmans.

K. S.

De kerk aan banden.

Zoals de dagbladen melden, heeft men in Duitschland de kerk nu heelmaal aan banden gelegd. Zij mag niet eens de leer van Rosenberg als dwaalleer veroordeelen, en moet alle ambtelijke correspondentie voortaan eerst overleggen aan den minister.

Blijkbaar willen de heeren van de regering dus niet eens hebben, dat men feiten mededeelt. In ons blad hebben wij een enkele maal mededeelingen gedaan, die ontleend waren aan rondzendbrieven, waarin kerkelijke functionarissen elkander op de hoogte hielden van wat er zoal van regeringswege gebeurde. Van kritiek was in die gedrukte mededeelingen geen sprake. Men volstond met bloote vermelding van feiten. Die feiten echter waren voor verscheiden regeringsinstanties zóó blameerend, dat reeds de enkele mededeeling ervan een duidelijk en schril beeld ontwierp van de knechting der kerk. Thans mag men ook de feiten niet meer aan elkaar vertellen. Hiermee is de regering zelf hopeloos geblameerd door zichzelf.

Men lette op deze dingen. Zij zijn een consequentie van het beginsel. Ook wie het z.g. „leidende beginsel” der N.S.B. aanvaardt, stelt zich achter dergelijke praktijken. Want in die praktijken wordt het beginsel juist „leidend”.

K. S.

GEESTELIJKE ADVIEZEN

(Alle inzendingen, deze rubriek betreffende, aan
Ds D. van Dijk, Akkerstraat 26, Groningen.)

Kan een medicus, in de gemeente, waarin hij zijn praktijk uitoefent, het ambt van diaken bekleeden? Het is mij in den laatsten tijd gebleken, dat er hier en daar voor het ambt van diaken wel medici gecandidateerd en gekozen worden.

Met medicus bedoel ik hier gewoon een huisarts, geen specialist. Een specialist neemt met betrekking tot de hier ahangende vraag een zoo geheel andere plaats in dan de huisdokter, dat hij geheel buiten beschouwing kan blijven.

Is het verstandig een dokter te candideeren voor het diakenambt en, indien hij gekozen wordt, moet hij dan de benoeming aanvaarden of mag hij ontheffing vragen?

Ik wil daarover wel mijn meening zeggen.

Het komt mij voor, dat men verstandig doet, met deze twee ambten van elkander gescheiden te houden.

Om de volgende redenen.

a. Wanneer een patiënt weet, dat zijn dokter ook diaken is en daarmee heeft te beslissen over de aan hem te verleenen hulp, bestaat het gevaar, dat hij zich niet meer onbevangen gevoelt en in zijn verklaringen zich laat leiden door de gedachte: ik moet oppassen, dat ik niet iets zeg, waardoor de hulp, die ik krijg, misschien gevaar zou lopen van verminderd te worden.

Hij zou er daardoor toe kunnen komen, in zijn klachten te overdrijven en het daardoor den dokter moeilijk te maken, een goede diagnose te stellen of zich een juist beeld van het verloop van de ziekte te vormen.

b. De dokter zelf zou zich in de rechte behandeling belemmerd kunnen gevoelen door de wetenschap, dat hij ook diaken is.

Bijvoorbeeld. Hij acht voor een bepaalden patiënt noodig, dat deze langen tijd blijft onder medische controle.

Het is den patiënt niet aan te zien, dat hij dat noodig heeft, maar de dokter als vakman weet dat wel.

Hoe licht kan hij nu denken: als ik dat oordeel uitspreek, zullen de menschen, ook de medediakenen, allicht denken, dat ik dat maar zeg om daardoor dien patiënt, wiens behandeling door de diaconie gefinancierd wordt, maar wat langer vast te houden, om daardoor eigenlijk zelf van de diaconie te kunnen trekken.

Die overweging zou er hem toe kunnen brengen, nu over zijn medisch geweten heen te stappen en den patiënt eerder te laten loopen dan goed is: of (wat ook niet goed is) ten slotte, om elk verwijt te voorkomen, den patiënt maar gratis te behandelen.

c. Ook zonder dat bepaalde gevallen zijn aan te wijzen kan de kwaad denkende gemeente de gedachte gaan koesteren: dat is toch een zonderlinge toestand, dezelfde man, die de patiënten behandelt, zorgt er ook voor, dat zij in staat gesteld worden medische behandeling te genieten; als diaken zorgt hij dus ten deele ook voor zijn eigen broodje. Daardoor zou zijn positie en als dokter en als diaken worden geschaad en hij zich naar alle zijden gebonden gevoelen.

Ik geef toe, dat deze verschijnselen in de praktijk zich niet altijd even sterk zullen voordoen; dat er zelfs gevallen zijn, waarin zij heelmaal niet zullen worden waargenomen.

Maar de mogelijkheid bestaat.

Het gevaar hier genoemd is niet denkbeeldig. Maar is het dan niet beter, dat men, om geen risico in deze richting te loopen, geen huisarts candideert voor diaken; en mocht dat toch geschieden en hij gekozen worden, doet de dokter dan niet verstandig, met ontheffing te vragen en de kerkeraad met hem die ontheffing te verleen?

Mijns inziens behoeft geen dokter consciëntiebezwaar te hebben tegen de vraag: och, stel mij vrij!

Veel beter, dan den dokter in de diaconie te halen, lijkt het mij toe, dat men den dokter vrij laat, maar in bepaalde gevallen en onder bepaalde omstandigheden zijn raad inwint, zijn advies vraagt.

Zoover het ambtsgeheim hem dat toelaat, zal hij dat ook wel willen geven.

Mij dunkt, op die wijze houdt men den toestand het meest gezond.

In het algemeen wil ik hieraan wel toevoegen, dat men bij het candideeren voor een bepaald ambt in de gemeente, toch de noodige wijsheid betrachte.

Dat men zich daarbij toch wel ernstig afvraagt: is er in den persoon of arbeid van den betrokkene ook iets, waardoor het hem zeer moeilijk zal vallen dat ambt te bekleeden?

Is iemand eenmaal gekozen, dan dringen wij er op aan, dat hij die roeping als Goddelijke roeping opvolgt.

Maar zal men dat met vrijmoedigheid kunnen doen, dan moet men ook van te voren overwogen hebben, of er, voorzover men weten kan, ook bezwaren zijn voor dien bepaalden broeder.

Alle lichtvaardig daar overheen stappen is heel verkeerd en leidt telkens bij de verkiezingen voor het ambt tot allerlei teleurstellingen.

Als het een zeer ernstig ding is, dat men gekozen wordt, dan is het zeker een even ernstig ding iemand te candideeren.

Het komt mij voor, dat wat meer ernst en nauwgezetheid in dezen niet overbodig zou zijn.

D. v. D.

LITERATUUR EN KUNST

Een Hollandsch drama.

A. van Schendel: Een Hollandsch drama
— J. M. Meulenhoff, Amsterdam. 1935.

Een nieuw boek van Van Schendel is telkens een gebeurtenis. En toch behoort hij niet tot hen die een plotselinge opgang maken met een boek dat even snel weer is vergeten. Zijn rustige toon, het verhaal bijna zonder dialoog, de klare eenvoud van zijn stijl, de haast monotone rhythmic van zijn zinnen, verzetten zich tegen elke uitbundigheid. Deze rust waarborgt duurzaamheid.

Van 't romantische verhaal uit de middeleeuwen is hij gekomen tot den roman over Holland. Doch hoe verschillend ook de inhoud van zijn boeken is, er is een eenheid in beschouwing der personen. Van Schendel teekent ons onder verschillende gestalten den mensch die zich gebonden acht, en wiens hart schreeuwt naar bevrijding. Alles hebben ze er voor over om vrij te zijn, om de inspraak van hun hart te kunnen volgen. Dat maakt het steeds wat dweepziek. In geen enkel boek is de hoofdpersoon iemand van gewone beweging, steeds heeft hij iets vreemds, op het abnormale af.

In zijn eerste boekjes: De Zwerver verliefd, en verdwaald, is het de monnik Tamalone, die breekt met geloof en wetten, om vrij te kunnen zijn, maar nergens vindt hij vrijheid. In Jan Compagnie zwervt de hoofdpersoon naar de Oost, hij wil los zijn van den band, waaraan hij niet kan ontkomen. In het „Fregatschip” onttrekt de bootman zich aan de menschen, hij vaart over de oceanen, volgend den drang van zijn hart, totdat hij sterft met zijn schip. In „De Waterman” blijft Van Schendel binnen Hollands grenzen, maar ook hier maakt de hoofdpersoon zich los van zijn familie, breekt met zijn oude geloof, om zijn vrijheid uit te leven in het dweepzieke geloof van een sekte, zwervend langs de Hollandsche binnenwateren. Ook hier het genadelooze zoeken naar geluk voor het eigen hart.

De laatste romans zijn verhalen van het water, de laatste bovendien een van het zoeken naar waren godsdienst.

Die richting wordt nu voortgezet in dit boek, een Hollandsch drama. Hier verlaat de schrijver echter het wijde milieu van lucht en water, om te gaan naar een kleine stad in Holland, het Haarlem van een eeuw geleden — een der hoofdpersonen wordt in 1835 geboren. — De plaats der handeling is een oud huis in een nauwe straat. Het milieu kan haast niet somberder zijn.

Maar Van Schendel werkt dikwijls symbolisch. Juist de oudheid, het vervallene van dat huis heeft hier beteekenis. Want aan dat huis is de geschiedenis verbonden van geslachten van menschen, die leefden uit één geloof, gedreven tot een zelfde plichtsbetrachting. Die menschen zijn gestorven, maar dat huis bergt nog hun beginselen en de latere bewoners ervan ondergaan daarvan des haast fatale invloed.

Drie broers erven het huis van hun vader, een geloovig man, die steeds tobt over zijn zonden, doch geen uitkomst ziet. Tenslotte, gebukt onder den steeds zwaarder last, zoekt hij bevrijding in den dood. De zoons zetten zijn leven voort. Ook zij gevoelen steeds hun zonde, spreken over hun verdorven natuur, hebben den drang naar een leven van plicht. En wanneer een lichtzinnige zwager, dien ze naar vermogen met geld gesteund hebben, failliet gaat en de hand aan eigen leven slaakt, halen ze hun zuster met haar kind naar het vaderlijke huis. Dit kind, van ander bloed, met een ander karakter, ondergaat nu den invloed van het huis. Als echte christenen naar het hun overgeleverde geloof, besluiten ze hun leven te offeren, zich alles te ontfegen, om de schuld van zijn vader te herstellen en het kind later vrij van de schande die op hem kleefte door de zonde van zijn vader, het leven in te laten gaan.

Maar nu komt voor hen de groote moeilijkheid. De schuld van zijn vader kunnen ze uitwischen, door tot den laatsten cent diens tekorten aan te zuiveren, zij het ook met opoffering van eigen levensgeluk. Maar het kind heeft ook de smet der vaderen — de zonde van het menschelek geslacht. En die smet kunnen ze niet uitwischen. Al spoedig blijkt, bij de opvoeding, dat de jongen de zonden van zijn geslacht draagt in zijn karakter. Door steeds die zonde voor oogen te houden, den jongen te doen leven in het diep besef van zijn zondigheid voor God, brengen ze in zijn hart een wonder dualisme. Aan den eenen kant breekt het kens het karakter van zijn vader door. Hij leeft

van liegen en kan. Aan de aard der zondig en voo houdt zie oms voor. M den hem steer voor God, zij menscheleke weer vergeeft hiede van Ge vergeven, ma het tragische weer vergeve niet vergeten de angst, da ringende zo evenwicht te voor het kw zal zijn ziel

Maar onder dat het kwaad hem niet kan. Hij móet de daar kunnen hiede van h houden. Hij doen — God.

De zondewille ziel” van het oude huis vaak is voorge twijfeling gek oude huis. 2 dit weer, ho te vallen op wordt opgeke den patholog Zijn telkens dreigend bleec en het lokt

En wanneer door zijn vaa schulden zijn daad en stea en de oom c zonder scha gaan, bij zij

Een Hollan Holland zou zondegevoel uitkomst we spelen. Maar „De Waterm wetsbetracht christendom laat hier „ge die zich in dienstbode, es schen slaan zich zelf, om die zegt: „W

Men heeft destinatie-rom zing ten eeuw Een dier ge laiden der kl ders, en hij ken juichen en ondergan symbool. In over de verl

Van Schen gegeven, daa een boek, da doet vallen Nederland. drama.

Gr.

UIT EN SC

Het

De Christ

Het Nationa beginne aan te krijgen. Oa volgster van wierp zich d Ongetwijfel gezien, daa het bekende toekomst.

Men gaat d overigen van is, waar men moet een kin wing (c.q. de opgroeien, er keuze komer

Dat was o deel. Want c